

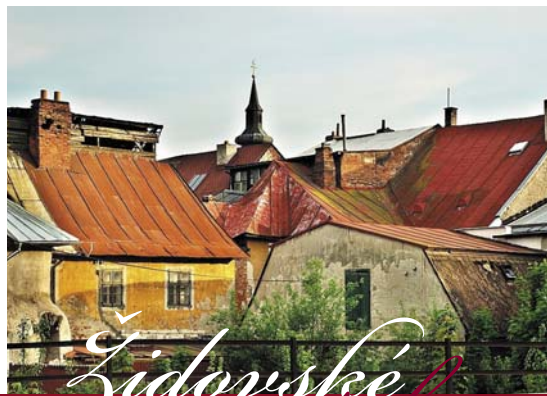
procházka židovským městem

Židovské památky *ve Velkém Meziříčí*

Židovské památky

*P*řítomnost jednotlivých židovských rodin ve Velkém Meziříčí můžeme předpokládat v polovině 15. století po vyhnání Židů z královských měst na Moravě. S tím korespondují i jednotlivé zmínky o Židech v roce 1497 a 1518. Ze soudních sporů mezi říčských měšťanů se Židy, které řešila místní justice, však přímo nevyplývá, že židovští účastníci řízení nutně museli být místní. Z druhé poloviny 16. století naopak máme potvrzeno, že se Židé ve městě nenacházeli.

Nespornou přítomnost židovského obyvatelstva tak můžeme doložit až v průběhu třicetileté války. Při zápisu jakéhosi Žida Josefa v roce 1636 je výslovně uvedeno, že se jedná o zápis prvního židovského obyvatele města. Krátce po tomto datu se do města stěhují další rodiny a usazují se v prostoru tzv. Nového Města. Tato část byla od vlastního města oddělena mlýnskou struhou, z druhé strany přiléhala k řece Oslavě. Z bezpečnostních důvodů zde byli v minulosti umístěni příslušníci řemesel pracujících s otevřeným ohněm, např. hrnčíři.

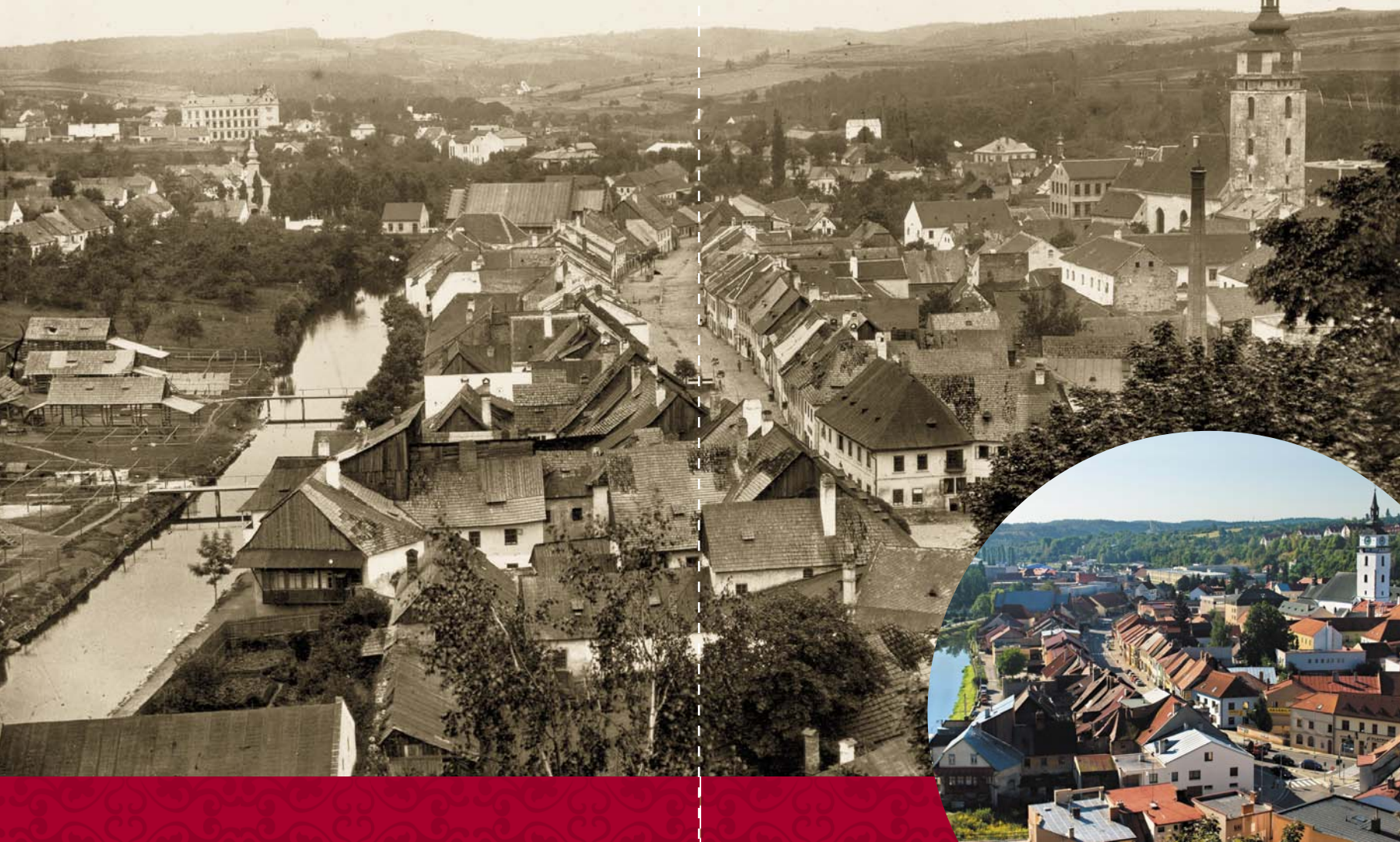
Početnost židovské komunity od té doby různě kolísala. Největšího počtu 1116 osob však dosáhla až v polovině 19. století, což byla asi čtvrtina všeho obyvatelstva města. Poté jejich počet klesal až na 76 v roce 1930. Vyvrcholením tragického osudu židovského obyvatelstva v našem městě se stal 14. květen 1942, kdy bylo ze starého nádraží deportováno přes sběrnou stanici Třebíč do Terezína a odtud do vyhlazovacích táborů 71 zdejších Židů. Z nich se vrátilo do Velkého Meziříčí jen asi 7 osob.

Městská památková zóna

20. listopadu 1990 bylo historické jádro města prohlášeno památkovou zónou. Její součástí jsou i některé domy v bývalém židovském městě, stará a nová synagoga a židovský hřbitov.

Židovské město

Začínalo v minulosti přibližně v místě dnešní křižovatky ulic Vrchovecká a Novosady. Původní ulice Vrchovecká ovšem byla mnohem užší a pokračovala pod hradem ulicí Podhradí, takže židovskou čtvrtí neprocházela.

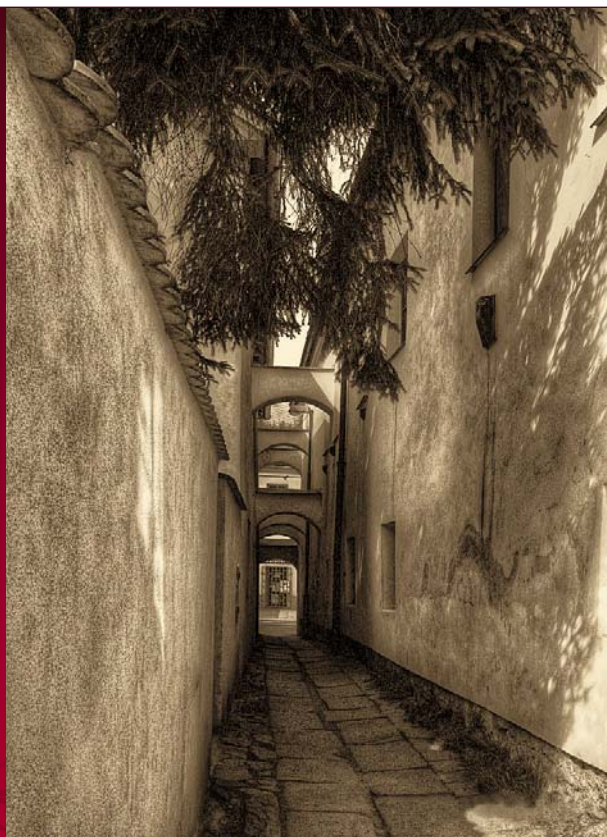

Ulice Novosady ¹

V ostění dveří domu č. p. 1181 se zachovala stopa po umístění schránky s mezuzou ². Mezuzah je pergamenový svitek obsahující vybrané biblické verše. Bývá uložen v pouzdru ze dřeva, kovu, kamene nebo skla připevněném asi ve dvou třetinách výšky šikmo k pravému dveřnímu rámu u vstupu do židovského obydlí.

Židé směli mít v minulosti pouze stále stejný počet domů. Nejdříve to bylo 10, později 23 a od roku 1710 pak 32 domů. Protože však počet obyvatel rostl, snažili se získat další prostory zahušťováním zástavby. Vznikl tak jev typický pro židovská města. Pod jedním vchodem, který znamenal dům, byly v zadním traktu dostavovány další budovy. Často také měly dva vedlejší domy společný vchod. Dnes jsou průchody většinou neveřejné.

Přejdeme na protější stranu ulice, kde uvidíme další charakteristické rysy středověké zástavby. Jsou to tzv. prampouchy 4, rozpěrné oblouky, které zadržují tlak zdí v úzkých uličkách. Projdeme uličkou **K Haltýři** 5 a ocitneme se v místech, kde dříve tekla mlýnská strouha, oddělující židovské město od křesťanského. Ulička **Fortna** vpravo vede na Náměstí. Jako spojnice se židovským městem bývala v minulosti na noc uzavírána vraty. My se však vrátíme uličkou **V Podloubí** 6 zpět na ulici **Novosady** 1.

Původně zde bylo neprůjezdné náměstí ulicového typu s vlastní kašnou 3. Po obou stranách stály dvoupatrové domky, z nichž se zachovala jen část. V přízemí směrem do ulice byly umístěny krámkové a dílny, v patře se bydlelo. Ve východní části ulice leželo správní i náboženské centrum židovské obce.

*Malá
synagoga*

*Rabinskij
dům a obecní
kancelář
čp. 1148* 7

V domě, který je dnes součástí restaurace U Wachtlů, bývala obecní kancelář a byt rabína. V 19. století zde sídlila německá obecná škola, než byla postavena nová budova.

*Dům kantora
a škola, čp. 1144* 8

Mezi starou a novou synagogou stojí dům, kde bydlel kantor. V zadním traktu byla umístěna židovská škola a nejstarší synagoga, tzv. malá.

*Dům šámeše
a rituální lázeň* 9
čp. 1147

V domě nedaleko staré synagogy bydlel synagogální sluha šámes. Ve sklepě domu byla umístěna rituální lázeň mikve. Dům se prampouchem opírá o synagogu.

Malá synagoga 10 postavená mezi novou a starou synagogou byla údajně nejstarší. Byla to řadová koncová budova obdélného půdorysu o rozměrech 7,5 x 6 m, přízemní s valbovou střechou. Nebyla orientována k východu. V první polovině 20. století sloužila jako zimní modlitebna. V roce 1955 byla židovskou obcí prodána a v letech 1962–1967 byla zbořena, takže z ní zůstaly jen dvě obvodové zdi.

*Stará synagoga,
čp. 1146*

Tzv. stará synagoga ¹¹ pochází z konce 17. století, kdy si meziříčští Židé vedle starší malé synagogy postavili novou. Pod její podlahou se nacházejí zbytky městské hradby, která v té době už ztratila svoji obrannou funkci. Synagoga je orientována k východu. Při východní zdi byl umístěn svatostánek. Řečníště bylo situováno doprostřed, podél stěn stálo 85 sedadel pro muže. Ženám bylo určeno 63 sedadel na galerii přístupné zvenčí zvláštním schodištěm. Barokně klasicistní portál hlavního vchodu je z druhé poloviny 18. století. V něm jsou vsazeny kované dveře, jež hebrejský nápis datuje do roku 1812. Po otevření nové synagogy byla stará využívána jako sklad. Na konci minulého století byla opravena a v letech 1996–2011 sloužila jako výstavní síň muzea. V současné době je z důvodu rekonstrukce uzavřena.

*Nová synagoga, ¹²
čp. 97*

V polovině 19. století bylo v židovské obci přes 1100 obyvatel. Protože stará synagoga k jejich shromažďování už zdaleka nestačila a různé varianty rozšíření se ukázaly jako nevhodné, rozhodli se postavit novou budovu.

Svému účelu sloužila synagoga do roku 1940, kdy byla poškozena nacistickými vandaly. Od roku 1943 pak byla využita jako týlové skladiště německé armády. Po 2. světové válce se v jejím užívání sice postupně vystřídal několik subjektů, přesto však až do roku 1991 sloužila jako sklad. Do prostory chrámu byl na úrovni galerií vestavěn dělicí dřevěný strop, který je v budově dosud. Po restituci je budova pronajímána k obchodním účelům.

Nová synagoga byla vystavěna na místě dvou křesťanských domů, již za hranicemi bývalého židovského ghetta. Základní kámen byl položen 2. července 1868 a dne 7. července 1870, tedy za dva roky, byla budova zkolaudována. Autorem projektu byl vídeňský architekt August Prokop. Budovu v pseudogotickém slohu postavil místní stavitel Václav Roučka. Náklady činily 25 tisíc zlatých.

Budova byla postavena z neomítnutých červených a v menším množství černých cihel. Okna zdobily barevné vitráže se symbolem Davidovy hvězdy a ve dvou omítnutých pruzích nad vchodem byly umístěny hebrejské citáty z Bible. Vnitřek synagogy odpovídal již modernějšímu pojetí, kdy řečniště bylo přesunuto ke svatostánku a lavice byly umístěny rovnoběžně podobně jako v křesťanských kostelích. Ženská galerie nesená litinovými sloupy obklopovala chrám ze tří stran.

Ulice U Vody 13

Další část židovských domů se dochovala v ulici podél řeky Oslavy. U domu č. p. 1188 na konci řady zůstal zajímavý klenutý průchod – žudr 14. Vzhledem k tomu, že okolní terén se v průběhu let zvedl, je dnes příliš nízký na to, aby se jím dalo procházet.

Židovský hřbitov 16

Pozemek pro zřízení hřbitova zakoupili Židé roku 1650 za 60 zlatých. Od té doby byl hřbitov funkční až do 2. světové války. Původně k němu vedla přes řeku dřevěná lávka. Když byla zničena povodní, přispívali od roku 1768 Židé na údržbu mostu k Moránskému hřbitovu a používali jej také.

Ulice Pořičí 15

Za řekou byly v minulosti umístěny četné klišárny židovských majitelů. Na jejich místě byly ve 20. století vystavěny budovy ZUŠ a Domu zdraví.

Hřbitov o rozloze 4571 m² je umístěn ve svahu a celý je ohrazen zdí. V horní části je ve zdi vsazena kamenná deska s hebrejským textem modlitby za zemřelé kadiš. Hroby jsou uspořádány v řadách po vrstevnicích. Celkem je na hřbitově více než 1300 hrobů, které jsou označeny náhrobky. Nejstarší je z roku 1677. Nápisy jsou tradičně hebrejské, od 19. století německé, z 20. století i české. Poblíž vstupní brány stojí obřadní síň z roku 1880.

Hřbitov je sice uzavřen, ale vstup je možný. Zájemci si mohou zapůjčit klíče v Turistickém informačním centru Velké Meziříčí nebo v Muzeu Velké Meziříčí.

Židovské památky ve Velkém Meziříčí

1	Ulice Novosady	9	Dům č. p. 1147
2	Mezuza	10	Malá synagoga
3	Kašna	11	Stará synagoga
4	Prampouchy	12	Nová synagoga
5	Ulice K Haltýři	13	Ulice U Vody
6	Ulice V Podloubí	14	Žudr
7	Dům č. p. 1148	15	Ulice Poříčí
8	Dům č. p. 1144	16	Židovský hřbitov

Turistické informační centrum VELKÉ MEZIŘÍČÍ

Radnická 29/1
594 13 Velké Meziříčí
Tel: +420 566 781 047
e-mail: ic@mestovm.cz
www.mestovm.cz

OTEVÍRACÍ DOBA
(leden–květen; září–prosinec)
PO–PÁ 8:00 – 17:00
SO–NE zavřeno
(červen–srpen)
PO–PÁ 8:00 – 17:00
SO–NE 10.00–16.00

ŽIDOVSKÁ OBEC BRNO

tř. Kpt. Jaroše 3
Brno, 602 00
e-mail: zob@zob.cz
<http://www.zob.cz>

Vydalo Město Velké Meziříčí, 2014, www.mestovm.cz
Foto: ing. Pavel Pavelka, Jiří Michlíček, Jiří Trojan, Josef Kašpar, ing. Antonín Dvořák,
archiv TIC, archiv Muzea Velké Meziříčí;
jazyková korektura: PhDr. Marie Ripperová; realizace: www.judacreative.cz
© Město Velké Meziříčí, 2014

